

A „festő mint olyan”

Per pillanat két Esterházy-szöveg tart(hat)ja izgalomban a magyar szellemi/művészi közéletet: egy könyv és egy színházi előadás. Az április végi Könyvfesztivál irodalmi eseménye volt Esterházy Péter *Semmi művészet* című regénye (ha regény) és a Pesti Színházban ebben a szezonban látható *Rubens és a nemeuklideszi asszonyok* című dramolettjének előadása (rendező Szikora János).

Mindkettő, többek között vagy elsősorban, ez olvasat kérdése, a művészetről (is) szól. A regény (ha regény) a művészet tagadása, ahogy a címe jelzi: *Semmi művészet*. A dramolett (ha dráma) és előadása viszont a művészet teljességéről (is) szól, ahogy a címben szereplő, 16–17. századi flamand festő neve utal rá. Abban a művészidegen téma a foci, „anyám” és Puskás, ebben a művésztéma Rubens, ahogy az őt szolgáló festősegéd (Vallai Péter) mondja, a Rubens a „festő mint olyan”. S mindkét Esterházy-mű a művészet mellett a halálról is szól. (Ha „nem lenne halál / művészet / sem lenne”.)

A regény úgy, hogy emléket állít „anyámnak”, s ezzel tagadja a halálát. A dramolett úgy, hogy Rubens nem akar meghalni. Nem művészként, a művész úgysem hal(hat) meg, kivált, ha Rubens, a festők festője, aki mindent megfestett, hanem az ember, aki éppen, mert már hatvanhárom éves, köszvénnel küszködik, és éppen ettől lesz ember („Mehr Gicht”!), nem csak művész.

Lényegében ez a viaskodás a halállal az Esterházy-darab.

Esterházyról lévén szó s az opus ismeretében azonban nem elhanyagolható kérdés: milyen ez a darab? Esterházy: diribdarab. Sok(k)darab, mint minden Esterházy-szöveg. Szöveges. Sok szó. So-so – mondaná a német (a darab német felkérésre készült!). Szabad magyar fordításban: úgy-úgy, is-is, se darab, se nem-darab. És mégis lehet, s lón is belőle színház. Szó-színház. Rubensi látvány előtt: a teret hátulról üveglapokra festett, mozgatható Rubens-képek zárják (díszlet Horesnyi Balázs), leggyakrabban sok-sok meztelen dundi szépséggel; „mondjon komolyabbat / egy női seggnél”, idézi a Mestert a „Háttérmegbízott / Ligetszakember / Felhőfodormegbízott” Festősegéd).

És e látvány előtt, miközben hol felfekszik a ravatalra, hol lejön róla, vitatkozik a halni nem akaró, nem tudó Rubens, előbb a fiával (Gyuriska János), majd Gödellel, az évszázadokkal később élt osztrák matematikussal. (Rubens tehát mégis legyőzte a halált!)

A fiával emberként, apaként. Gödellel a művészet nevében – a tudomány ellen. Ez utóbbi vita tárgya: a minden vagy semmi. A művészi teljesség mint a teremtés tökélyének elve

– „Mindent megfestettem”, jelenti ki magabiztosan Rubens – vitatkozik a mindenben kételkedő tudománnyal: „a végesség belátásának a képessége és bátorsága”. A kettő (szinte) kizárja egymást, patthelyzet. Reménytelen.

Ez indukálja a drámát.

Azt is, amely a színen zajlik a hevesen érvelő Rubens-maszkos Lukács Sándor és a szárazan kontrázó keménykalapos polgári Gödel (Hegedűs D. Géza) között (a meztelen nő látványa, sőt közelsége azonban őt is megkísérti).

És azt is, ami Rubensben játszódik le. Mert az is elképzelhető, lehető olvasata a dramolettnak, ami (Margócsy szabad értelmezését kölcsönözve) akárha lehet vitaszöveg is, hogy a szóváltás ugyanabban a személyben történik. S Rubens nem is Gödellel, hanem önmagával vitatkozik. Gödelre csak azért van szükség, hogy legyen egy másik is, aki ugyancsak ő.

És a kettő együtt: Esterházy Péter. Esterházy vitatkozik Rubens és Gödel képében Esterházyval. Ő Gödel a tudomány, s ő Rubens a művészet. A kettő egy Esterházy, akiből kettő van: Esterházy Péter a matematikus-író. Végzettségére nézvést matematikus, foglalkozására nézvést író.

És ebből lett egy darab, a darabból meg előadás.

A darabról már fentebb szoltam.

Most az előadásról kell(ene).

Ha Rubens a címszereplő, akkor látvány kell. Van. Szép, színes, rubensi, dundi szépségekkel, amint már említettem volt, talán kissé elszitve a közlést. Elnézést, de remélem, megértik. Illetve megértenék, biztos, ha élvezői lehetnek volna a látványnak. És nemcsak a rubensi képekre gondolok, hanem a képek mögül kilépő női valóságra, amely által a képek élőképekké elevednek, s amely „valóság” a művészet mellett, a művészettel szemben, de mindig a művészet igazolásaképp, az életet képviseli, nem a gödelit, hanem a rubensit, azt, amit az élet szerelmeseként is emlegetett festő a vásznaira vitt. S akiket, közli a mobiltelefonok használatát tiltó hangosbeszélő, a kedves nézőnek tilos fotózni. Vaku nix! Akkor sem, vagy éppen azért, ha Helene (Petrik Andrea e. h.), Rubens fiatal felesége, ahogy Esterházy direkt utasít szerzőileg, Fourment bundával vagy nélküle, „megmutatja magát”. Meg. Richtig. Többször is. S nem is akármikor, hanem például az előadásnak abban a pillanatában is, amikor Gödel – „a nők / nem nagyon érdeklík” – a „Tiszta matematika” iránt szeretné felkelteni Rubens érdeklődését.

Lám, milyen veszélyeket rejt magában a látvány. Elfelejteti velünk, hogy az előadásban, bár fontos eleme az, amit a szemnek nyújt, a látvány csak illusztráció ahhoz, amit mondanak. Szó-kellék. Vita-kiegészítő.

Mint itt is, ahol és amikor a művészet meg a tudomány vitája zajlik, à la Esterházy: nyelvöltögető szellemességgel, látszólag nagyon lazán, mégis feszes építkezéssel.